

ПРО ПОКАЗНИКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА НА КОНКРЕТНОМУ ЕТАПІ ЙОГО РОЗВИТКУ

Викладені результати дослідження показників оцінки ефективності виробництва на макро- та мікрорівні з урахуванням специфічних особливостей етапів розвитку матеріального виробництва

Постановка проблеми. Ефективність виробництва – базис розвитку економіки будь-якої країни. Визначення резервів та шляхів підвищення ефективності передбачає наявність основного індикатора – на рівні економіки в цілому, та похідних від нього – на рівні галузей, підприємств, виробництва окремих видів продуктів, які враховують специфічні особливості виробничих процесів на даному рівні. З іншої сторони, необхідним є врахування економічних умов кожного етапу розвитку матеріального виробництва. Це дасть змогу забезпечити збалансований розвиток економіки країни на основі, перш за все, визначення реального рівня ефективності матеріального виробництва.

Стан вивчення проблеми. Проблема ефективності виробництва в контексті її оцінки розкрита у працях Андрійчука В.Г., Бугуцького О.А., Крилема Й., Котова Г.Г., Оболенського К. П. та інших вчених. Разом з тим, залишається не висвітленим коло питань, серед яких чільне місце посідає визначення основних показників оцінки ефективності виробництва з урахуванням специфічних особливостей етапів розвитку матеріального виробництва, що зумовлює подальше вивчення проблеми.

Метою дослідження є визначити систему показників оцінки ефективності виробництва на макро- та мікрорівні, враховуючи специфічні особливості етапів розвитку матеріального виробництва.

Результати досліджень. До оцінки ефективності виробництва вчені-економісти підходять з різних позицій. Одні вважають за доцільне застосовувати так званий глобальний або народногосподарський підхід і висновки роблять по матеріальному виробництву в цілому. Інші – локальний підхід, що ґрунтується на оцінці виробництва окремих видів продуктів, роботи підприємств, галузей.

Кожний із зазначених підходів має як позитивні, так і негативні сторони. Зокрема, “глобальний підхід” в процесі оцінки ефективності не повною мірою враховує різноманітні економічні умови і взаємозв’язки окремих факторів виробництва на мікрорівні (галузь, підприємство, виробництво окремого

виду продукції), а “локальний” – формує висновки без урахування народногосподарської оцінки. Позитивною рисою “глобального підходу” є те, що отримані результати відображають обсяг та структуру необхідних суспільству споживчих вартостей з розрахунку на душу населення, що дає можливість корегувати галузеву структуру економіки, а отже забезпечити збалансований розвиток останньої. Результати ж «локального підходу» компенсують головний недолік “глобального” – отримані з урахуванням специфічних умов та причинно-наслідкових зв’язків розвитку економічних явищ та процесів, що відбуваються в процесі виробництва окремих видів продукції на рівні підприємств, галузей.

Враховуючи вище зазначене, оцінку ефективності виробництва, вважаємо за доцільне, проводити використовуючи показники обох наведених підходів. При цьому результати “глобального підходу” є загальними, основними індикаторами, “локального” – допоміжними. Це дасть змогу достовірно відображати реальний рівень ефективності.

В економічному розвитку як матеріального виробництва в цілому, так і сільськогосподарського можна виділити декілька етапів, яким притаманні специфічні риси. А тому і методика оцінки ефективності на кожному етапі розвитку повинна враховувати дані особливості.

Розглянемо основні етапи економічного розвитку сільськогосподарського виробництва. На першому - відбувається перехід від ручної праці до машинної. На цьому рівні витрати живої праці з розрахунку на одиницю продукції зменшуються, а уречевленої зростають, оскільки зростає рівень механізації виробничих процесів, але і вартість застосовуваних основних засобів внаслідок, наприклад, збільшення кількості чи якісної заміни на більш продуктивну наявної сільськогосподарської техніки. Витрати сукупної праці на одиницю продукції незмінні внаслідок росту обсягу виробництва продукції, тому продуктивність праці зростає.

Другий етап пов’язаний з технічною революцією у виробництві робочих машин для сільського господарства і зростанням їх продуктивності при відповідній концентрації виробництва. Витрати уречевленої праці з розрахунку на одиницю продукції незмінні, оскільки збільшення вартості основних виробничих засобів компенсується приростом обсягу виробленої продукції. Витрати живої праці на виробництво сільськогосподарської продукції знижуються, причому такою мірою, що і сукупні витрати праці на одиницю продукції скорочуються. Таким чином, продуктивність праці зростає.

На третьому етапі економічного розвитку відбувається зменшення витрат як живої, так і уречевленої праці з розрахунку на одиницю виробленої продукції. Це етап науково-технічної революції у виробництві засобів виробництва в цілому, у тому числі і для сільського господарства. Для цього періоду характерна повна механізація і автоматизація виробництва, комплексна комп’ютеризація і

застосування найбільш прогресивних досягнень науки у виробництві. Відбувається заміна менш ефективних машин, хімічних засобів тощо новими, дешевшими і ефективнішими, що веде до швидкого зростання продуктивності праці.

Таким чином, оцінку ефективності сільськогосподарського виробництва на кожному етапі розвитку матеріального виробництва, вважаємо за доцільне, проводити за відповідною системою показників (табл. 1).

Таблиця 1. Основні показники ефективності виробництва та їх динаміка на конкретному етапі розвитку матеріального виробництва

<i>Етапи</i>	<i>Народне господарство в цілому</i>	<i>Динаміка показника</i>	<i>Сільське господарство: виробництво окремого виду продукції</i>	<i>Динаміка показника</i>
I	Обсяг національного доходу на душу населення	Зростання	Урожайність сільськогосподарських культур (продуктивність тварин)	Зростання
			Трудомісткість	Зниження
	Обсяг сільськогосподарської (промислової) продукції на душу населення	Зростання	Фондомісткість	Зростання
			Собівартість одиниці продукції	Незмінний рівень
Рівень народногосподарської рентабельності	Зростання	Ціна одиниці продукції	Незмінний рівень або незначне зростання	
II	Обсяг національного доходу на душу населення	Зростання	Урожайність сільськогосподарських культур (продуктивність тварин)	Зростання
			Трудомісткість	Зниження
	Обсяг сільськогосподарської (промислової) продукції на душу населення	Зростання	Фондомісткість	Незмінний рівень
			Собівартість одиниці продукції	Зниження
			Ціна одиниці продукції	Зростання
	Рівень народногосподарської рентабельності	Зростання	Прибуток від одиниці продукції	Зростання
Окупність витрат			Зростання	
Рівень рентабельності	Зростання	Рівень рентабельності	Зростання	
III	Обсяг національного доходу на душу населення	Зростання	Урожайність сільськогосподарських культур (продуктивність тварин)	Зростання
			Трудомісткість	Зниження
	Обсяг сільськогосподарської (промислової) продукції на душу населення	Зростання	Фондомісткість	Зниження
			Собівартість одиниці продукції	Зниження
			Ціна одиниці продукції	Незначне зростання
	Рівень народногосподарської рентабельності	Зростання	Прибуток від одиниці продукції	Зростання
Окупність витрат			Зростання	
Рівень рентабельності	Зростання	Рівень рентабельності	Зростання	

На рівні народного господарства в цілому на кожному етапі його розвитку оцінку ефективності виробництва доцільно проводити, застосовуючи одну і ту ж систему показників, основними якої є: обсяг національного доходу на душу населення, обсяг сільськогосподарської (промислової) продукції на душу населення, рівень народногосподарської рентабельності.

Що ж стосується мікрорівня, наприклад, виробництва окремого виду продукції, то на першому етапі економічного розвитку сільського господарства для оцінки ефективності виробництва основними є чотири показники, які слід розглядати як єдиний складний показник (індикатор). Даними показниками є: урожайність сільськогосподарських культур (продуктивність тварин), трудомісткість, фондомісткість і собівартість одиниці продукції, як контролюючий елемент витрат виробництва. Ціна реалізації продукції на даному етапі відноситься до допоміжних показників, оскільки її рівень незмінний або характеризується незначним зростанням, головним чином, внаслідок вибору кращого каналу збуту продукції. Тому і показники рівень прибутку з розрахунку на одиницю продукції, окупності витрат, рентабельності також є допоміжними.

На другому етапі розвитку основними показниками ефективності виробництва є: урожайність сільськогосподарських культур (продуктивність тварин), трудомісткість, фондомісткість, собівартість одиниці продукції і ціна реалізації, як індикатор поліпшення якості, збільшення обсягу та вибору кращого каналу збуту продукції. Рівень прибутку з розрахунку на одиницю продукції, окупності витрат, рентабельності є похідними від них.

На третьому етапі основними показниками є: урожайність сільськогосподарських культур (продуктивність тварин), трудомісткість і фондомісткість. Собівартість одиниці продукції є допоміжним, оскільки рівень трудомісткості і фондомісткості протягом даного періоду знижується. Ціна реалізації має тенденцію до незначного зростання, головним чином, внаслідок вибору кращого каналу збуту продукції, тому також є допоміжним. З вище сказаного отримуємо логічний висновок, що і показники рівень прибутку з розрахунку на одиницю продукції, окупності витрат, рентабельності також є допоміжними.

Разом з тим, застосовуючи наведену методику оцінки ефективності виробництва на мікрорівні, слід пам'ятати, що на всіх етапах розвитку обсяг виробництва як сільськогосподарської продукції (продовольчих товарів) в цілому, так і виробництва окремого виду продукції повинен зростати до суспільно необхідного рівня з урахуванням асортименту, якості, часу та місця. Лише на даній основі можна достовірно оцінити досягнутий рівень ефективності виробництва.

Висновки. Проблема визначення основних показників ефективності виробництва – складна, багатогранна і потребує постійного вивчення. Нами зроблені спроби визначити основні показники (індикатори) ефективності виробництва на макро- та мікрорівні з урахуванням специфічних особливостей етапів розвитку матеріального виробництва. При цьому запропоновані показники виходять із основного, народногосподарського критерія ефективності і відображають основні його сторони.

Перспективи подальших досліджень: уточнення поняття витрати виробництва, методики їх визначення в контексті оцінки ефективності виробництва.

ЛІТЕРАТУРА:

1. *Б.В. Душин, В.Я. Плаксієнко* Визначення ефективності виробництва в різних умовах господарювання // Вісник Дніпропетровського аграрного університету. – 1998. – № 1-2. – С. 118-124.
2. *В.Г. Андрійчук* Теоретико–методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК. – 2005. – №5. – С. 52–63.
3. *Г.Г. Котов* Что такое эффективность сельскохозяйственного производства. – М.: Колос, 1975. – С. 8-12.
4. *Й. Крилем* Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства: Сокр. Пер с чешск. / Науч. ред. М.М. Макеенко. – М.: Экономика, 1981. – 192 с.
5. *К. П. Оболенський* Экономическая эффективность сельскохозяйственного производства (теория и практика). – Экономика, 1974. – С. 5-68.
6. *О. А. Бугуцький* Аналіз економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. – К.: Урожай, 1976. – С. 9-10.